

Su Sektöründeki Gelişmeler ve Bunun Karşısında Kent ve Bölge Plancılarının Duruşu

M. Vedat ÖZBİLEN

Şehir Plancısı

Su, yaşamımızın vazgeçilmez unsurlarından biridir. Su, hem insani gelişme hem de doğanın kendini yenileyebilmesi için gereklidir.

Su kaynaklarının bir diğer ve önemli özelliği bir hak ve temel ihtiyaç olmasıdır. Birleşmiş Milletler ekonomik, sosyal ve kültürel haklar komitesi suyun bir insan hakkı olduğunu açıklamıştır. Dolayısıyla su ihtiyaçlarının karşılanması hususu insan haklarına eklenmiş ve kalkınma hamlelerinde bu hususun daha dikkatle ele alınması gerekliliği vurgulanmıştır.

Suya bir hak ve temel ihtiyaç olarak baktığımızda son yıllarda meydana gelen gelişmeler konuya daha dikkatle eğilmeye ve kamuoyu bilincini artırmaya zorlamaktadır. Bu bağlamda Hükümetlere, sivil toplum kuruluşlarına ve özel sektöre önemli görevler düşmektedir.

Üçüncü Binyıl (Milenyum) başında, geriye dönüp baktığımızda dünya nüfusunun üç kat artmasına karşılık su kaynaklarının kullanımı altı kat artmıştır.¹ Su kullanımındaki bu artışa karşı kullanma biçiminde baktığımızda, dengeli olmayan ve çevreyi tahrip ederek gelişen bir süreci göreceğiz. Sınırlı olan su kaynaklarının bir kısmı endüstrileşme ve hızlı şehirleşme sonucu diğer bir kısmı ise tarımsal sulamada hızla ve bilinçsiz bir şekilde tüketilirken bir kısmı da kirletilecek

kullanılamaz ve çevreye zarar verir hale gelmiştir. Dünya nüfusunun beşte biri temiz içme suyundan mahrumdur. 2 milyarı aşkın kişi de koruyucu sağlık (sanitasyon) için gerekli olan suya sahip değildir. Dünya nüfusunun %40 su stresine maruz kalmaktadır. Bu oranın 2025 yılında %50 oranına çıkacağı da tahmin edilmektedir. Sonuçta, dünyada yaşayan her 3 kişiden 1'i su problemi ile karşı karşıyadır.²

Küresel boyuttaki sorunlardan biri de yeryüzündeki su kaynaklarının zamansal ve mekansal olarak eşit dağılmamış olmasıdır. Bazı bölgeler çok fazla miktarda suya sahip olurken bazı bölgeler su kıtlığı çekmektedir. Yapılan tahminler Afrika, Asya ve Latin Amerika'nın ciddi bir şekilde gelecekte su sıkıntısı çekeceği yönündedir. Uluslar arası bir kurum olan Küresel Çevre İmkanları (GEF)³ yaptığı bir çalışmada, 1900 yılında bir bardağı dolduran tatlı su kaynaklarının 2000 yılında yarı seviyesine kadar düştüğü gerçeğini vurgulamış ve gelişmenin hangi boyutlara vardığını göstermiştir. Aynı şekilde Dünya Su Konseyi'nin 2000 yılında hazırladığı Dünya Su Vizyonu raporu bu azalmadan bahsetmiş ve özellikle de su kullanımının eşitsiz bir şekilde tarımsal alanda yoğunlaştığını göstermiştir. Dünya nüfusunun %43'ü birden fazla ülkenin aynı su kaynaklarını paylaştığı bir kesimde yaşamaktadır. 261 su havzası birden fazla ülke tarafından paylaşılmaktadır. Bu paylaşım çoğu yerde politik krizlere

¹ W. J. Cosgrove and F. R. Rijsberman.2000. Dünya Su Vizyonu. London.Earthscan

² a.g.e.

³ GEF. 2002. The Challenge of Sustaibility. Washington, D.Cç

Dolayısıyla su kaynaklarının eşit dağılması, suya erişimdeki yetersizlikler ve su havzalarının birden fazla ülke tarafından kullanılması su krizlerini gündeme getirmektedir

kadar gitmektedir. Dolayısıyla su kaynaklarının eşit dağılması, suya erişimdeki yetersizlikler ve su havzalarının birden fazla ülke tarafından kullanılması su krizlerini gündeme getirmektedir. Bu özelliği ile yaşamın vazgeçilmez unsurlarından biri olan su, son yıllarda dünya kamuoyunun ve Birleşmiş Milletler de dahil uluslararası ve bölgesel örgütlerin gündeminin ön sıralarına yerleşmiştir. Bu durum; hızla artan su ihtiyacının giderilmesinde karşılaşılan güçlükler ile su sıkıntısının gelecekte birçok bölgede su krizine dönüşme olasılığının olduğunu göstermektedir.

Nüfus artışı, düzensiz şehirleşme, sektörler arası eşit olmayan su kullanımı ve hatalı tüketim alışkanlıkları su kaynağı üzerindeki baskıları artırmış ve özellikle kirlenme oranı artmıştır. Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO)⁴ verileri; Asya'daki nehirlerin yabancı madde ihtiva etmesi oranlarının, ortalamaları 4 kat üstünde ve OECD ortalamalarının 20 kat üstünde olduğunu açıklamıştır. Latin Amerika'daki kanalizasyonların sadece %10'unun arıtma tesislerine sahip olduğunu ve gelişmekte olan ülkelerde yer altı suyu kirlenmesinin kanalizasyon atıklarından olduğunu ifade etmiştir. WHO verileri her yıl 3.5 milyon insanın sudan kaynaklanan hastalıktan öldüğünü göstermektedir. Kirlenmiş suyun her yıl 1.2 milyar insanı tehdit ettiği GEF kaynaklarında yer almaktadır. 5 yaşın altında 15 milyon çocuk her yıl kirli su kullanımından hayatını kaybetmektedir.⁵ Su ve sağlık ilişkisi çağımızda dikkatle ele alınmak zorundadır.

Konu doğa ihtiyaçları açısından ele alındığında su kirliliği ve doğanın ihtiyaç duyduğu su miktarındaki azalma flora ve faunanın etkilenmesine ve bazı türlerin yok olmasına yol açmıştır. Su miktarındaki azalma doğanın kendini yenilemesi ve üretmesi yönünde önemli engeller çıkarmıştır. Çevrenin tahribi ve çevrenin kendini yenileme imkanının verilmeyişi sadece çevre tahribatı yaratmamakta, insan için gerekli olan hammadde kaynakları da yok olmaktadır. Dolayısıyla su ve yoksulluk arasındaki önemli bağlantı çevre tahribatı ile daha anlaşılır olmuştur.

Gıda güvenliğinin sağlanması çağımızın önemli bir konusudur. Artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak Binyıl (Milenyum) Deklarasyonunun da önemle üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Gıda güvenliği için su önemlidir. Gıda güvenliği yoksulluk bağlantısı çok kuvvetlidir. Suyun kalkınmanın sağlanmasında ve yoksulluğun azaltılmasında önemli bir unsur olduğu kabul görmüştür. Dolayısıyla gıda güvenliği ile su kaynakları ve bu kaynakların akılcı kullanımı arasında direk bir bağlantı vardır. Bu ilişki İkinci Dünya Su Forumu Bakanlar Bildirgesinde somut ifadesini bulmuştur.

Durumun ciddiyeti karşısında BM Binyıl (Milenyum) Bildirisi'nde⁶ güvenli içme suyuna sahip olmayan dünya nüfusunun, Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi sonucunda yayınlanan Eylem Planı'nda ise sağlık ve koruyucu sağlık (sanitasyon) için gerekli olan suya sahip olmayan nüfusun, 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi hedefleri konulmuş ve Birleşmiş Milletlere üye ülkeler, uluslararası örgütler ve tüm ilgililere bu hedeflere erişilmesi için çaba göstermeleri çağrısında bulunulmuştur.

Ayrıca Binyıl kalkınma hedeflerini ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla birlikte inceleyen BM Milenyum Projesi'nin, 17 Ocak 2005 tarihinde yaptığı basın açıklamasında konuyla ilgili 2000 yılından beri yapılan çalışmaları özetlenerek, mali açıdan gelişmiş ülkelerin gelirlerinin yüzde 0.5 oranında bir yatırım yapmaları karşısında Binyıl Kalkınma Hedeflerinin karşılanabileceği açıklanmıştır.⁷

KÜRESEL SU VE SU KAYNAKLARINI YÖNETME BİLİNCİ

Su ve kalkınma konusunda çalışan kişi ve kuruluşlar son oniki yıl içinde çarpıcı bir değişiklik geçirmiştir. Bu değişikliğin nedeni, üzerinde çalışılan konu ister kentsel su şebekeleri ister kırsal sulama sistemleri olsun, herkesin su kaynaklarının daha iyi yönetimi için çalıştığının bilincine varmasıydı. Su ile ilgili

⁴ WHO and UNICEF. 2000. Global Water Supply and sanitation Assessment.

⁵ GEF.2002.

⁶ Geniş bilgi www.un.org/millenniumgoals/ siteinde bulunabilir.

⁷ <http://www.unmillenniumproject.org/documents/1-MP-pressrelease17GMT-E.pdf>

çeşitli uluslararası konferanslar, su kaynaklarının yönetiminde yeni yaklaşımın şekillenmesinde önemli katkılar sağlamıştır. Çevre ve su kaynaklarının yönetimi konusundaki bilinç ve duyarlılık, 1992 Rio Dünya Zirvesi⁸ ile bu Zirve'ye hazırlık olarak gene aynı yıl yapılan Dublin Su Konferansı⁹ sonucunda artmıştır. Bu konferanslarda ortaya konulan yeni yaklaşım, üretime yönelik ekonomik amaçların yanısıra, konunun çevresel ve toplumsal boyutlarının da ele alınmasıdır. Başka bir deyişle, su yönetimine ilişkin bütüncü bir yaklaşım söz konusudur. Su kaynaklarının bu anlamda bütünsel yönetimine verilen önemin bir uzantısı da, su kaynaklarıyla ilgili çeşitli kurum ve kuruluşlar arasında bir eşgüdümüne gidilmesi ve Rio Zirvesi ve Dublin Konferansında ortaya çıkan sonuçların ve görevlerin ortak bir görev olarak ele alınmasıdır. Su konularında çalışanlar, Dublin konferansı sonrası uluslar arası topluluk su konularında stratejik çalışmalar yapacak bir yapının kurulması gerekliliğini savunmuşlardır. Bu ihtiyaç doğrultusunda, su kaynakları yönetiminde entegre yaklaşım sağlama ve su kaynakları ile ilgili politikalar üretme amacıyla iki uluslar arası sivil toplum kuruluşu kurulmuştur. Bunlar Dünya Su Konseyi ve Küresel Su İşbirliği'dir.

Dünya Su Konseyi üç yılda bir Dünya Su Forumu düzenlemektedir. Bu Forumların amacı, su ile ilgili sorunların belirlenmesi ve çözüm yollarının bulunmasıdır. Forum sırasında belirlenen konularda politikalar üretmek ve uluslar arası topluluğa sunmak temel görevleri arasındadır. Dünya Su Vizyonu böyle bir süreçte hazırlanmıştır. Bu dokümanın ortaya koyduğu entegre su kaynakları yönetimi yaklaşımının uygulanması konusunda da Küresel Su İşbirliği'nin görev alanına girmektedir.

17-22 Mart 2000 tarihlerinde Lahey'de toplanan İkinci Dünya Su Forumu, küresel su bilincinin gelişiminde bir dönüm noktası olmuştur. Bunlardan birincisi katılımcı bir yaklaşımla hazırlanan Dünya Su Vizyonu, Forumda ilgili tüm kesimlerce ağırlıklı kabul görmüştür. İkincisi Bakanlar Konferansı ile resmi bir bildirgenin açıklanması ve diğeri ise ülkelerin proje uygulamaları yönünde verdikleri pratik taahhütlerle sonuçlanmıştır.

Gelişmeler suyun kıt bir kaynak olduğunu, insan ve çevre ihtiyaçları ve yararı için dikkatli yönetilmesini, su güvenliği için çevrenin ve su döngüsünün korunmasını gündemin ilk sıralarına koymuştur. Yapılan araştırmalar ve Dünya Su Vizyonu, su güvenliği kavramının özellikle yoksul ve marjinal kesimlerin güçlendirilmesi yönünde plan ve programların hazırlanmasını önermektedir. Birleşmiş Milletler 2000 yılında yaptığı toplantıda 2015 yılına kadar Binyıl (Milenyum) Kalkınma Hedeflerini¹⁰ belirlemiştir. Bu hedefler özellikle yoksul kesimlerin sorunlarını çözmeye yöneliktir. Su ile ilgili olarak ortaya konulan hedef ise 2015 yılına kadar mevcut sağlıklı içmesuyuna kavuşmamış nüfusu yarıya indirmektir. Çevrenin korunması yönündeki hedef ve yaklaşımların su kaynaklarının yönetiminde de dikkate alınması gereken hususlar olduğu belirtilmiştir. Özellikle açlığın giderilmesi hususundaki hedefler su kaynaklarının yönetimiyle doğrudan ilintilidir.

İkinci Dünya Su Forumu ve Binyıl (Milenyum) Deklarasyonunu takip eden son on yıldaki gelişmeleri değerlendiren iki önemli toplantı su sektörüne yeni açılımlar sunmuştur: Bonn Konferansı ve Johannesburg Dünya Zirvesi.

Bonn konferansı¹¹ sonucunda artık uygulama yapma zamanının geldiği, düşüncede var olanların hayata geçirilmesinin ve burada elde edilen deneyimlerin tartışılması gerektiği üzerinde

⁸ <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm> ve agenda 21 için <http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21toc.htm>

⁹ Dublin Su ve Çevre Konferansı (1992). Bu konferans, suyla ilgili yeni bir evrensel bakışın bütün ayrıntılarıyla şekillendirilmesine tanıklık etti. Temel bir konu olarak sürdürülebilirlik ele alınarak tartışıldı ve bu kavram su kaynaklarının geliştirilmesinde yaşamsal öneme sahip bir ilke olarak benimsendi. Bunun yanısıra, bugün "Dublin ilkeleri" olarak bilinen dört ilke sıralandı: (1) tatlı su, yaşam, kalkınma ve çevre açısından vazgeçilmez nitelikte, ancak kıt ve zarar görebilir bir kaynaktır; (2) su kaynaklarının geliştirilmesi ve yönetimi, her düzeyde planlamacıları, kullanıcıları ve politikaları belirleyenleri için içine katan katılımcı bir yaklaşıma dayandırılmalıdır; (3) suyun temininde, yönetiminde ve korunmasında kadınlar merkezi bir rol oynamaktadırlar; (4) su, birbirine alternatif bütün kullanım biçimlerinde ekonomik bir değere sahiptir ve bu anlamda suya ekonomik bir mal olarak bakılmalıdır.

¹⁰ Geniş bilgi www.un.org/millenniumgoals/ siteinde bulunabilir.

¹¹ Geniş bilgi için www.water-2001.de/

Bu beş anahtar konu şunlardır: yoksullar için su güvenliğinin sağlanması, ademi merkezîyetçilik, su yönetimi için yeni ortaklıklar, su havzası bazında işbirliği ve yönetim

durulmuştur. Bunun için de beş anahtar konu üzerinde önemle durulup diğer ilgili konuların bunların ışığında geliştirilmesi savunulmuştur. Bu beş anahtar konu şunlardır: yoksullar için su güvenliğinin sağlanması, ademi merkezîyetçilik, su yönetimi için yeni ortaklıklar, su havzası bazında işbirliği ve yönetim.

Johannesburg Dünya Zirvesi¹² BM tarafından düzenlenmiştir. Bu zirvenin amacı 1992 yılında Rio'da yapılan Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda (Dünya Zirvesi olarak bilinir) ortaya konulan 21. yüzyıl kalkınma yaklaşım (sürdürülebilir kalkınma) ve ilkelerinin on yıl boyunca uygulanması sonucunda ortaya çıkan yeni durumu değerlendirmek ve gelecek için yeni bir yol çizmektir. Yapılan değerlendirme sonucunda beş alanda yapılan çalışma ve uygulamaların eksik kaldığı belirlenmiştir. Bunlar su temini ve koruyucu sağlık (sanitasyon), enerji, sağlık, tarım, ve biyolojik çeşitlilik ve eko-sistem. Bu beş alan kısaca WEHAB olarak adlandırılmaktadır.

Japonya'da yapılan Üçüncü Dünya Su Forumu (2003), gelecek yılların öncelikli konularını belirlemiş ve artık teoriden uygulamaya geçilmesi dileği ile her kesimi uyarmıştır.

Forumda suyun insan haklarının bir parçası olduğu, su altyapısının finansmanı, özel sektörün su kaynaklarının geliştirilmesine katılımı, yönetim, suyun depolanması, entegre su kaynakları yönetimi, yeraltı suyu, su ve eko-sistem, su ve iklim değişikliği konuları üzerinde ağırlıklı olarak durulmuştur. Birkaç yeni konu üzerinde çerçeve oluşturulması yönünde önerilerde bulunulmuştur. Bunlar, su ve ulaşım, su ve enerji, su ve kültür, su ve ilaç. Üçüncü Dünya Su forumunun bir diğer özelliği de uygulanan projeler portföyü oluşturulmuş ve bunlar içinden en iyi uygulamalar seçilmiştir.

Forum sonunda gelecek yıllarda üzerinde durulması gereken konular da belirlenmiştir: Su ile ilgili projelerde suyun bir insan hakkı olduğu hususunun vurgulanması ve Binyıl (Milenyum)

Kalkınma Hedeflerine ulaşmaya yönelik çalışmalar yapılması, İzleme sisteminin kurulması, suyun iyi yönetilmesinde suyun birden fazla değeri olduğunun bilincinde olunması, suyun finansmanı için yeni bir modelin ortaya konulması, kamu-özel sektör işbirliğinde rollerin iyi tanımlanması, ticari anlaşmalarda su hizmetlerinin de yer alması ve etkilerinin değerlendirilmesi, ortak çalışma-işbirliği-bilgi alışverişinin sağlanması, Sınıraşan sularda işbirliğinin temini.¹³

DÜNYA SU VİZYONU VE SU EYLEMLERİ RAPORUNA¹⁴ GİDEN YOL

Dünya Su Vizyonu

Dünya Su Vizyonu, su kaynaklarının entegre yönetimi konusunda gelecek 25 yılı kapsayan üç temel amacı şöyle tanımlamıştır:

- Kadınların, erkeklerin ve yerel toplulukların, temiz suya, hijyenik yaşam koşullarına ve suya dayanan ekonomik etkinliklere nasıl ulaşacakları ve bunun için örgütlenmelerini düzenleyecek şekilde güçlendirilmeleri.
- Kullanılan birim su başına daha fazla gıda üretilmesi ve sürdürülebilir geçim yollarına ulaşılması (yani her damla su ile daha fazla gıda ve daha fazla iş imkanı) ve herkesin sağlıklı ve üretken bir yaşam için gerekli besinleri bulabilmesi.
- İnsanlara ve yaşayan bütün canlılara imkanlar sunan ekosistemlerin gereksindikleri su miktarını ve kalitesini koruyacak biçimde su kullanımının düzenlenmesi.

Vizyon, bu amaçları başarmak için beş temel alanda uygulamalar yapılmasını önermiştir:

- İlgili bütün tarafların entegre su yönetimine katılmaları
- Suyla ilgili bütün hizmetlerin tam maliyetinin fiyatlara yansıtılması
- Kamu yararına araştırma ve yeniliklerin kamu kaynaklarından finansmanı

¹² geniş bilgi için www.johannesburgsummit.org/

¹³ Su kaynaklı önemli toplantı ve mihenk taşları için geniş bilgi <http://www.unesco.org/water/wwap/milestones/index.shtml>

¹⁴ François Guerguin, Tarek Ahmed, MiHua, Tetsuya Ikeda, Vedat Özbilen, and Marlies Schuttelaar.2003. World Water Actions: Making Water Flow for All. Earthscan. World Water Council Water Action Unit.

- Uluslararası su havzalarında işbirliğinin geliştirilmesi
- Suyla ilgili yatırımların büyük ölçüde artırılması

Dünya Su Vizyonunun çizdiği yol, 2. Dünya Su Forumu Bakanlar bildirgesinde 7 temel görev şeklinde kendini göstermiştir.

1. Temel gereksinimlerin karşılanması: Yeterli ve sağlıklı suya ve sanitasyon imkanlarına ulaşmanın, sağlık ve esenlik açısından temel bir insani gereksinim olduğunun kabul edilmesi ve başta kadınlar olmak üzere halkın su yönetimine katılmasının sağlanması.

2. Gıda temininde güvenliğin sağlanması: Su kaynaklarının gıda üretiminde daha etkin biçimde harekete geçirilmesi, kullanılması ve eşitlikçi tahsisi yoluyla başta yoksullar ve güçsüzler olmak üzere halkın gıda güvenliğinin sağlanması.

3. Ekosistemlerin korunması: Su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı yoluyla ekosistemlerin bütünlüğünün güvence altına alınması.

4. Su kaynaklarının paylaşımı: Suyun her düzeydeki farklı kullanımları arasında barışçı ve işbirliğine dayalı yönelimlerin geliştirilmesiyle bir sinerji oluşturulması; sınır oluşturan ve sınır aşan sular söz konusu olduğunda ise aynı işbirliği ortamının sürdürülebilir nehir havzası yönetimi ya da uygun diğer yaklaşımlar aracılığıyla ilgili devletler arasında da oluşturulması.

5. Risk yönetimi: Sel, kuraklık, kirlenme ve suyla ilgili diğer tehlikelere karşı güvenlik sağlanması.

6. Suyu değer biçilmesi: Suyun, her kullanım için ekonomik, toplumsal, çevresel ve kültürel değerini yansıtacak tarzda yönetilmesi ve su hizmetlerinin, temini için katılan maliyeti yansıtacak biçimde fiyatlandırılması. Bu yaklaşım, hakkaniyet ilkesiyle yoksul ve güçsüz durumda olanların gereksinimlerini de gözetecek biçimde uygulanmalıdır.

7. Suyun akılcı yönetimi: Kamunun ve ilgili

bütün paydaşların çıkarlarının su kaynaklarının yönetimine yansıtılabileceği iyi bir yönetim sağlanması.

Su ile ilgili ortaya konulan yol haritasının uygulanmasından ulusal devletler sorumludur. Ancak Devletlerce yapılan uygulamaların izlenmesi, değerlendirilmesi yönünde de gerekli çalışmaları yapmak görevi Dünya Su Konseyine düşmüş ve bu yönde 2001-2003 yılları arasında bir çalışma yapmıştır.

Dünya Su Konseyi Su Eylem Birimi ve Dünya Su Eylemleri: Herkes İçin Su Temini Raporu

Su Eylem Birimi, Su Eylem Raporunu hazırlamak üzere Dünya Su Konseyi bünyesinde oluşturulan özel ve geçici bir birimdir. Dünya Su Konseyi'nin 2000 yılı Mart ayında gerçekleştirilen İkinci Dünya Su Forumu'nda taahhütünün bir parçası olarak kurulmuştur. Birimin görevi, Üçüncü Dünya Su Forumu'na,¹⁵ "Dünya Su Eylemleri ile ilgili kapsamlı bir rapor sunmak"tır. Raporun amacı su ve su kaynaklarının daha iyi kullanımı ve yönetimi konusunda İkinci Dünya Su Forumunda kabul edilen ilkeler ve görevler çerçevesinde yapılan uygulamaları izlemek ve değerlendirmektir. Rapor, diğer bir ifade ile, hükümetler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör, uluslararası kuruluşlarca vb. yapılan program, proje, kampanya, araştırma, ve uygulamaların bir envanterini ortaya koyan ve bir değerlendirme yapan doküman niteliğindedir.

Dünya Su Eylemleri Raporu yaklaşık 3000'nin üzerinde uygulamayı gözden geçirmiştir. Uygulamalar bu raporun eki'nde CD-ROM şeklinde sunulmuş ve ayrıca Dünya Su Konseyi web¹⁶ sitesinde yayınlanmıştır. Ana raporun eklerinde CD-ROM (Su Eylemleri Data seti) ve bazı Ülke Raporları (Türkiye, Fransa, Almanya, Japonya, Mısır, Mali, Çin ve Endonezya) yer almaktadır.

Dünya Su Eylemleri raporu 3000'nin üzerinde eylemleri ve konu ile ilgili konferanslarda kabul edilen yeni yaklaşımları irdeleyerek su eylemleri için onüç öneride bulunmuştur ve Üçüncü Dünya Su Forumunda bunları sunmuştur.

¹⁵ Üçüncü Dünya Su Forumu 16-23 Mart 2003 tarihinde Japonya'nın Kyoto, Shiga ve Osaka kentlerinde yapılmıştır.

¹⁶ www.worldwatercouncil.org/search_actions.php

Bunlar

1. WEHAB konularında yapılacak master plan ve belirlenecek stratejiler aracılığıyla suyun yoksulluğun azaltılması ve kalkınmadaki önemi konusunda hükümetler ve yerel yönetimler bilgilendirilmeli,
2. Hükümetler ve yerel yönetimler su ile kalkınma konusunda yatırımlarını artırmalı,
3. Uluslararası finans kuruluşları su konusunda sorumluluklarını yerine getiren ülkelere öncelik vermeli ve desteklemeli,
4. Hükümetler ve uluslararası finans kuruluşları altyapı finansmanını cezbedecek tedbirleri dikkate almalı,
5. Uluslararası kuruluşlar, su yönetiminin yararları konusunda kamuoyu bilincinin genişletilmesi yönünde çalışmalı,
6. Hizmet sunanlar, hizmetlerin işletilmesi, bakımı ve temini konusunda kaliteyi ve verimliliği ilerletmeli,
7. Birleşmiş Milletler, Sürdürülebilir Kalkınmada Eğitimin son on yılı deklarasyonunun hazırlıkları sürecinde, sürdürülebilir kalkınmada suyun önemini dikkate almalı,
8. Hükümetler ademi merkezîyetçilik yoluyla yeni kurumların yaratılmasında kapasite geliştirme konularına ağırlık vermeli ve yeni görev tanımlarını yapmalı,
9. Hükümetler, özel sektör ve bireyler mevcut kirliliğin bertaraf edilmesine katkıda bulunmalı ve kirlilik oluşturacak gelişmelere yol açmamalı,
10. Hükümet Dışı Kuruluşlar, özel ve kamu kuruluşları, yerel idareler ve hükümetler daha iyi bir su yönetimi için işbirliği içinde çalışmalı,
11. Uluslararası kuruluşlar sınıraşan sular konusunda işbirliğini artırıcı çabaları desteklemeli,
12. Su idarecileri iklim değişikliklerine daha iyi adaptasyon yolları bulmalı ve kuraklık ve taşkınlardan zarar görülmesini azaltmalı,
13. Uluslararası Kuruluşlar, Milenyum Kalkınma Hedeflerinin gerçekleşmesini, su kaynaklarının durumu ve su sektöründeki faaliyetleri kapsayacak şekilde küresel seviyede izleme-değerlendirme sistemi kurmalı.

SONUÇ

Su sektöründe yeni bakış açısı kaynağın sürdürülebilir kullanımınıdır. Geleneksel yaklaşım nehir ve göllerde var olan suyun miktarı ve su akışı konuları üzerinde çalışmalar yapmıştır. Kalkınma ve toplumun ihtiyaçları için su kaynaklarının kullanımı (su çekimi ve tanzimi) ve değerlendirilmesi üzerine çalışmıştır. Ancak eko-sistemin ihtiyaç duyacağı su miktarı ve kalitesi üzerinde durmamıştır. Geliştir-arz et- kullan teması üzerine her şeyi bina etmiştir. Bu yaklaşımda arazi kullanımı ve yönetimi, su kullanımını belirlemiştir. Tarımda üretim için yoğun su kullanımı, ürün deseni, tarla içi hizmetleri, girdi kullanımı ile karşılıklı ilişki içinde olmuşlardır.

Çağımızdaki yaklaşım: sürdürülebilir kalkınma: ekonomik gelişme ile birlikte sosyal ve çevresel gelişmelerin de dikkate alındığı bir kalkınma modelidir. Halk katılımına önem veren, açıklık ve eşitliği savunan bir bakış. Su akışı ve kullanımı üzerinde insan etkilerinin üç ayaklı kalkınma modelinde nasıl değerlendirilmesi gerektiği hususunda açılım sunar. Eko-sistem hizmetlerinin karşılanması için eko-sistemin ihtiyaç duyacağı su miktarını dikkate alan bir anlayışın hakim kılındığı bir kalkınma modelidir.

Bu model içinde kent plancılarının rolünü şöyle tanımlama imkanı vardır: Tüm bu sorular karşısında su kaynaklarının sosyal, ekonomik ve çevresel hedefler açısından akıllıca paylaşımı (tarım, enerji, sanayi, turizm ve evsel su amaçlı kullanımlar arasında) ve korunması anlayışı çerçevesinde tanımlanması, kent ve bölge plancılarının ana hareket noktası olmalıdır. Bilindiği üzere arazi kullanımı üzerindeki kararlar direk olarak suyun akış parametrelerini etkilemekte ve suyun kalitesi üzerinde etki yapmaktadır. Kent ve bölge plancıları bu tür kararları verdiklerinde talep ile kaynakların korunması arasında optimum bir noktayı bulma çalışır. Kıt bir kaynak olan su üzerinde talebin artması karşısında plancıların yaklaşımı çevresel değerleri bozmadan toplumun yararına arazi kullanım kararlarını vermektir. Bu karar verme süreci genel bir pencereden hareketle su ve arazi kullanım arasındaki karşılıklı etkileşimi sosyal, ekonomik ve çevresel hedef-

ler açısından bir yol haritasına oturtmaktır. Bu noktada eksik olan arazi kullanım kararlarını su kaynakları üzerindeki etkilerinin ne olacağını plancılar tarafından bilinmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, uluslar arası topluluğun su kaynaklarının akılcı yönetimi ve işletimi için önerdiği **entegre su kaynaklarının yönetimi (ESKY)**, soruna bütüncül ve çok sektörlü bir etkileşim içinde optimum bir yol bulması açısından önemli görünmektedir. Bu yöntem plancılara arazi kullanım kararlarının su kaynakları üzerindeki etkileri konusunda bir açılım sunabilmektedir. Bu yönüyle plan karar verme sürecine ESKY dahil edilmesi önemli görülmektedir. ESKY çerçevesinde plancılar suyun dağıtımında (sektörel bazda: tarım-sanayi-hizmetler; havzalar arasında

su kullanımına karar verebilirler), suyun yönetiminde (talep odaklı ve yoksulların yararına karar verme sürecinde etkin olma) politika tespitinde rol alabilirler. En önemlisi arazi kullanım kararlarının su kaynakları üzerindeki etkilerini belirlemede yönlendirici bir rol üstlenebilirler. Kalkınma, suyun akılcı paylaşımı, çevre üzerindeki baskıların azaltılması, talep odaklı politikalar vb. konulardaki çatışmaların yönetimi plancılar tarafından yapılmalıdır. Sektörler arası çatışma, gruplar arası çatışma, ve ülkeler arası çatışmaların çözümünde rol alabilirler.

Kısaca insan faaliyetlerinin durumunu açıklayan aşağıdaki tabloda plancıların konumu ve müdahale alanlarının sınırı hakkında ip uçları yakalamak mümkündür.

TABLolar

Tablo 1: Sosyal ve Doğal Alanlardaki Faaliyetler ve Bu Faaliyetlerin Etkileri¹⁷

SOSYAL ALAN (1) Zorunlu faaliyetler: Toplum SU, GIDA, ENERJİ ister, AFETTEN KORUNMA ister Atık Üretimi	DOĞAL ALAN (2) Doğal Kaynaklar: SU, ENERJİ, MİNERAL BİOMASS Doğal Çevreye Müdahale -Fiziksel: su ve toprak -Kimyasal: Atık, Kimyasallar
Tepkiler (1a) Pasif: Kalitesi düşmek, yoksulluk, tartışma Aktif: Göç, çatışma, azaltma	Çevreye olan etkiler (2a) Su, toprak ve hava kalitesinde bozulmalar, eko-sistemin bozulması

Mühendisler (2) no'lu alanda, çevre mühendisleri (2a) bölümünde, politikacılar ve sosyal bilimciler (1 ve 1a) alanında, iş adamları (1) alanında çalışmaktadırlar.

Sosyal alanda ihtiyaçlar, talepler ve karşı müdahaleler yer almakta; Doğal alanda kaynaklar, müdahaleler ve kaynaklardan yararlanma bulunmaktadır. Kent ve bölge plancıları ise her iki alanı da içine alan bir bütünsellik içinde sosyal ve doğal alandaki değişimi kavramalı ve bunu ulusal-bölge ve kent ölçeğine yansıtılabilmelidir. Bu nedenle plancıların rolünü daha üst seviyede ve bütünsel bir çerçevede soruna bakarak, plancılar bunun iz düşümlerini kendi ölçeğine yansıtmalıdır. Arz yönetiminde mühendisler rol alırken talep yönetiminde diğer uzmanlar ile birlikte plancıların rolü başlamaktadır. Aşağıdaki tabloda ifade edilen dolaylı ve dolaysız kullanımların arazi kullanımı ile bağlantısı verilmektedir. Plancılar bu kullanımlar arasında bütüncül ve toplum yararına yol haritalarını çizme görevi düşmektedir.

Tablo 2: Su Kaynaklı Fonksiyonların Etkileri¹⁸

	Fonksiyon	Direk Kullanım	Dolaysız Kullanım
Açık olan etkiler	-Su arzı -Tarımsal Üretim -Enerji Üretimi -Ulaşım	-Konut, sanayi -Sulama -Santral -Navigasyon	
Saklı olan etkiler	-Toprakların ıslanması -Ekosistem hizmetlerinin üretimi -Fiziksel-biyolojik- kimyasal etkiler		-Yağışa dayalı üretim -Karasal ekosistem ve dayanma gücü -Sulak ekosistem ve dayanma gücü -Dönüştürme

Global seviyede, BM-HABITAT konut, arazi, kentsel ve kırsal alan planlaması, ulaşım, kentsel hizmetlerin temini ve bu hizmetlerde aktif halk katılımı gibi konular üzerinde çalışırken su sektöründe koruyucu sağlık (sanitasyon), hijyen, katı atık konularına plancı bakışını sunmaktadır. Öncelikli olarak gecekondularında iyileştirilmiş/islah¹⁹ edilmiş suya erişim (uygun fiyatlandırma ile kent yoksullarının suya erişimi), iyileştirilmiş/islah edilmiş sanitasyon hizmetlerine erişim konularına önem vermiştir. 2002 yılında yapılan Johannesburg sürdürülebilir kalkınma zirvesinde binyıl kalkınma hedeflerinden “Sağlıklı içmesuyuna ve sanitasyon hizmetlerine ulaşamayan kesimin oranını yarıya indirmek” ve “100 milyon gecekondununun yaşam şartlarında 2020’ye kadar önemli ilerlemeler kaydetmek” gibi hedefleri benimseyerek ayrıca ulaşım, atık yönetimi, su kaynakları yönetimi, kıyı alanlarının yönetimi ve kirlenmesini önleme, afet yönetimi, kapasite geliştirme ve yönetim konularında çalışmalar yapmaya ve bu yöndeki çalışmalara katkı sağlamaya taahhüt etmiştir. Küresel düzeyde Birleşmiş Milletlerin bir kolu olan HABITAT tarafından yapılan bu taahhütler her ülke plancılar tarafından dikkatle ele alınmalı ve irdelenmelidir.

¹⁷ FAO, 2000, New Dimensions in Water Security: Water, society and ecosystem services in the 21st Century, FAO, land and water development division.

¹⁸ A.g.e.

¹⁹ “access to improved water” ve “access to improved sanitation” tanımları 2000 yılında WHO/UNICEF tarafından yayınlanmış olan “küresel su arzı ve sanitasyon irdeme raporu” ile gündeme gelmiştir. Halen bu kavramlar uzmanlarca tartışılmaktadır.